

KSIAŻNICA
ŚLĄSKA

Książnica Śląska t. 35, 2022

ISSN 0208-5798

CC BY-NC-ND 4.0

AGNIESZKA BIAŁY

Biblioteka Śląska

ORCID: 0000-0002-9752-6652

WERONIKA ZDEBEL

Biblioteka Śląska

**Edukowanie przez działanie:
Ochrona i selekcjonowanie dokumentów.
Projekt współpracy instytucji nauki i kultury**

W czerwcu 2021 roku z Muzeum Zagłębia w Będzinie do Biblioteki Śląskiej wpłynął wniosek o wsparcie w dokonaniu oceny wartości znalezionych przedmiotów. Poproszono o pomoc w kwestii wyceny i ewentualnej późniejszej konserwacji znalezionych dokumentów. Sprawa dotyczyła siedemnastu pudeł, w których zgromadzono odkryte podczas remontu będzińskiej kamienicy, fragmenty ksiąg modlitewnych w języku hebrajskim.

Pierwszym krokiem była wizyta przedstawicielek Pracowni Konserwacji Biblioteki Śląskiej w Muzeum, po czym została opracowana ekspertyza z dnia 9 sierpnia 2021 roku. Kolejnym działaniem była propozycja współpracy instytucji nauki i kultury. Projekt *Edukowanie przez działanie: Ochrona i selekcjonowanie dokumentów* angażował trzy strony: Muzeum Zagłębia w Będzinie, Bibliotekę

Śląską w Katowicach oraz Uniwersytet Śląski w Katowicach, a jego czas realizacji przypadł na marzec – czerwiec 2022 roku. Umowę sygnowali: Dyrektor Biblioteki Śląskiej dr hab. prof. UŚ Zbigniew Kadłubek, Dyrektor Muzeum Zagłębia Wioletta Lisowska oraz Rektor Uniwersytetu Śląskiego prof. dr. hab. Ryszard Koziołek.

Głównym założeniem projektu było zdobycie doświadczenia poprzez współpracę oraz realizację zabezpieczania dokumentów, przy delegowaniu sił i środków dostępnych poszczególnym instytucjom. Muzeum Zagłębia w Będzinie posiadało dokumenty, wśród których odnaleźć można zapisy proweniencyjne, jednak nie dysponowało środkami finansowymi wymaganymi do realizacji niezbędnej konserwacji. Same działania konserwatorskie było konieczne, tak aby w przyszłości dokumenty mogły zostać eksponowane w Muzeum jako świadectwo kulturowe i historyczne regionu. Biblioteka Śląska w Katowicach, jako instytucja kultury Samorządu Województwa Śląskiego, w ramach projektu pełniła funkcję eksperta w zakresie Ochrony Konserwacji i Archiwizacji Zbiorów oraz odpowiadała za konserwację wyselekcjonowanych obiektów. Uniwersytet Śląski w Katowicach, jako trzecia ze stron porozumienia, zobowiązał się do oddelegowania grupy studentów, którzy w ramach działań dydaktycznych dokonają selekcji, identyfikacji oraz zabezpieczenia określonej partii dokumentów. Po zakończeniu tych prac studenci mieli możliwość uczestniczyć w działaniach konserwacji pasywnej i konserwacji zachowawczej na terenie Biblioteki Śląskiej.

Projekt umowy oraz rozmowy partnerskie w sprawie projektu przeprowadzono od stycznia do marca 2022 r. Zakończyły się one podpisaniem umów przez wszystkie strony, a 6 kwietnia tego roku Biblioteka Śląska otrzymała dokumenty będące przedmiotem projektu. Po przekazaniu ich do Działu Ochrony, Konserwacji i Archiwizacji Zbiorów Biblioteki Śląskiej wszystkie przyjęte dokumenty na podłożu papierowym poddane zostały dezynfekcji. Głównym jej elementem była fumigacja, możliwa do przeprowadzenia dzięki działającemu w Bibliotece Śląskiej Kompleksowi Fumigacyjnemu. Przeszkolony do obsługi Kompleksu personel zrealizował proces oraz zapewnił bezpieczeństwo zbiorom, a w późniejszym czasie osobom pracującym nad selekcją. Dezynfekcja umożliwiła naturalizację wszelkich form przetrwalnikowych: grzybów i pleśni bytujących na znalezionych materiałach.

Główny trzon projektu rozpoczął się w maju 2022 r. Odbyła się rzeczywista selekcja dokumentów z udziałem Grupy Projektowej składającej się ze studentów Uniwersytetu Śląskiego (studenci Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa zarówno ze stopnia licencjatu, jak i magistra) oraz przedstawicieli Biblioteki Śląskiej w składzie:

1. Agnieszka Biały, koordynator projektu
2. Małgorzata Marciniak, mikrobiolog
3. Małgorzata Wadowska, konserwator zbiorów
4. Jolanta Sitko, specjalista intrologator
5. Dorota Majowska, specjalista intrologator
6. Joanna Chodorek, studentka
7. Weronika Malik, studentka

8. Patrycja Gronowska, studentka
9. Justyna Wojtoń, studentka
10. Laura Musiał, studentka
11. Katarzyna Tyśkiewicz, studentka
12. Agata Serebrowska, studentka
13. Weronika Zdebel, studentka
14. Agata Latacz, studentka

Proces selekcji odbywał się w Pracowni Konserwacji Biblioteki Śląskiej podczas pięciu spotkań w następujących terminach:

Termin	Zakres prac, miejsce	Czas
11.05.2022	Selekcjonowanie dokumentów, pracownia konserwacji BŚ	12.00–14.30
13.05.2022	Selekcjonowanie dokumentów, pracownia konserwacji BŚ	12.00–14.30
20.05.2022	Selekcjonowanie dokumentów, pracownia konserwacji BŚ	12.00–14.30
25.05.2022	Selekcjonowanie dokumentów, pracownia konserwacji BŚ	12.00–14.30
27.05.2022	Selekcjonowanie dokumentów, pracownia konserwacji BŚ	12.00–14.30

Studenci, zaopatrzeni w maski oraz potrzebne sprzęty¹, pod okiem specjalistów mieli okazję oczyścić znalezione dokumenty oraz wyrazić własną opinię na temat dokumentów, które najbardziej zasługują na miejsce w wystawie muzealnej. Wśród kryteriów selekcji zastosowano podział na trzy grupy:

1. Grupa dokumentów wybranych do konserwacji pasywnej i zachowawczej.
2. Grupa dokumentów do archiwizowania w Muzeum.
3. Grupa dokumentów do utylizacji.

Pierwsza grupa objęła obiekty posiadające noty proveniencyjne oraz te, które zostały uznane za reprezentatywne dla całej kolekcji. Dokumenty poddano oczyszczeniu oraz działaniom konserwacji zachowawczej. Wśród nich znalazły się dwie książki, których morfologia, właściwa judaikom, cechuje się układem oprawy otwieranym z prawej do lewej strony. Pierwszy z wybranych obiektów posiada notę proveniencyjną: *Aron Czarnocha Będzin Ulica Rybna No. 25* (il. 1). Drugi z dokumentów oprócz noty na wyklejce *Będzin 1920* (il. 2) wyróżniał się okładką, która stanowi świadectwo indywidualnego stosunku właściciela do książki (il. 3). Obiekt trzeci to gazeta z dnia 9 marca 1939 roku (il. 4). Dokument czwarty jest zeszytem do kaligrafii (il. 5), piąty natomiast to imienne wezwanie z datą dzienną i miejscem wydania dokumentu *Będzin* (il. 6).

¹Udział w projekcie był dobrowolny i odbywał się jako spotkania ponadprogramowe studentów. Dodać należy, że był to czas kiedy ustępowała pandemia CoV-2 i z nadejściem wiosny zniesiony został obowiązek noszenia maseczek, a mimo to znalazła się grupa chętnych którzy chcieli, na potrzeby projektu, założyć je do pracy.

Po oczyszczeniu i realizacji prac konserwatorskich dokumenty umieszczono w indywidualnych opakowaniach ochronnych wykonanych z kartonu bezkwasowego (il. 7).

Dokumentami zakwalifikowanymi do drugiej grupy stały się obiekty posiadające pieczęcie oraz adnotacje rękopiśmienne dotyczące osób czy miasta Będzin. Poddano je dokładnemu oczyszczeniu (odkurzenie, gumowanie) i przygotowano z przeznaczeniem do archiwizacji i przechowywania w pudłach bezkwasowych w Muzeum. (il. 8).

Trzecią grupę stanowiły dokumenty do utylizacji. Były to fragmenty papieru i okładek zawierające: miał, kurz, brud z resztek pyłu węglowego, tynku, piasku, a także słomy. Wyselekcjonowano je jako niezdatne do naprawy ze wskazaniem do utylizacji (il. 9).

Kolejny etap projektu zakończony został w dniu 22 czerwca 2022 roku. Studentom biorącym udział w projekcie wręczone zostały certyfikaty. Projekt został sfinalizowany, a dokumenty przekazano dnia 12 lipca 2022 roku z Biblioteki Śląskiej do Muzeum Zagłębia w Będzinie.

Dziedzictwo kulturowe stanowi pamiątkę realnych wydarzeń, dziejących się w danym czasie i miejscu oraz historii i losów społecznych. Zachowane obiekty świadczą o tożsamości wyznaniowej, środowiskowej czy też światopoglądowej. Ochrona i zabezpieczenie dokumentów są zatem realizowane dla dobra ogółu.

Selekcja z przeznaczeniem do utylizacji to zawsze niezwykle trudny proces. Materiały będące świadectwem wydarzeń wielokulturowych, zarówno w przeszłości jak i dziś, wzbudzają wiele emocji delikatnych i eterycznych. Jak na przykład obecny stosunek społeczności żydowskiej, dla której egzemplarze modlitewników są *niekoszerne*, rozumiane jako określenie odnoszące się do czystości rytualnej pokarmów i przedmiotów. Czystość modlitewników została naruszona – *zbezczeszczona*. Tym samym tracą one wartość jako taką. Tego stanowiska nie podzieli historyk, historyk sztuki czy bibliolog. Bez wątplenia materiały te otwierają szerokie pole do dalszych badań międzykulturowych i stanowić mogą dopowiedzenie niewybrzmiałej jeszcze historii.

Il. 1. Książka przed i po konserwacji

Il. 2. Strona tytułowa z wyklejką przed i po konserwacji

Il. 3. Oprawa książki przed i po konserwacji

Il. 4. Gazeta przed i po konserwacji

Il. 5. Zeszyt do kaligrafii, przed i po konserwacji

Il. 6. „Wezwanie” przed i po konserwacji

Il. 7. Opakowania ochronne wraz z dokumentami z grupy pierwszej

Il. 8. Obiekty z grupy drugiej w pudle do archiwizacji

Il. 9. Obiekty przeznaczone do utylizacji